Bilinen gerçektir; insanımızın okumayla arası iyi değildir. Okumaktan kastettiğim kitap okumaktır ve bu okuma kağıttan olabileceği gibi elektronik ortamda da olabilir. Elektronik ortamda birkaç cümleyle dünyayı açıklayan belirlemeleri okumak, okumak değildir.

Kendi gözlemim, okumanın biraz da olsa arttığı yönündedir. Bunu elektronik ortamda kitap gruplarının varlığından, paylaşılan kitaplardan anlıyorum.

Her durumda okumanın artması iyidir ama arkasından kaçınılmaz olarak “nasıl okumak?” sorusu gelir. Değişik kişilerin katılmadığım sohbetlerinden anladığım, okudukları ama okuduklarını pek de anlamadıklarıdır. Kafaya bilgi doluyor ve bu iyidir ama devam edildiğinde kafanın bilgi çöplüğüne dönme tehlikesi de vardır.

Çöplükten kastım gereksiz bilgi değildir. Gereksiz bilgi kaçınılmazdır; okuduklarınızın tümünden gerekli bilgi alamazsınız. Bir bölümü yanlıştır, bir bölümü gereksizdir. Ama bunları geçelim. Çöplükten kastım, bilgi yığınıdır; birbiriyle bağlantısı bulunmayan bilgi yığını. Bu ise öğrenmenin alt düzeyidir ve ancak bilgiler arasında bağlantı kuruldukça öğrenme de üst düzeye çıkacaktır.

Bu bağlantıyı kurabilmenin muhtemelen en iyi yolu, soruyla okumaktır. Kafanızda sorular vardır ve bunlara cevap aramak amacıyla seçerek okursunuz. Okuduklarınız cevap bulmanız için yeterli olur veya olmaz, olmazsa yeni okumalara yönelirsiniz.

Burada sorunun ortaya çıkması ancak önbilgi sayesinde mümkündür. Bilimsel araştırmalar bu nedenle soruyla başlar ve bazen bir sorunun cevabını ararken başka bir sorununkini bulursunuz.

Elimdeki yaklaşık 1000 sayfalık kitap 2004’te yayınlanmış ama beklenebileceği gibi tek baskı yapmış. Çok sayıda insan tuğla kalınlığındaki kitabı görür görmez okumamaya karar veriyor, bunda da herhalde aynısı olmuştur. Kitabın tanınmış bir klasik olması durumu değiştirmiyor.

E.P. Thompson'un **İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu** adlı kalın kitabını yıllar önce karıştırmıştım, okuduğum söylenemez. Altını çizdiğim yerlere bakınca biraz okuduğumu anlıyorum ama ilgimi çekmemiş, bırakmışım. Şimdi ilgimi çekmesinin nedeni ise, sosyalist ülkelerdeki işçi sınıfının özelliklerinden geliyor. Bu konuda ve somut örnekler temelinde birkaç kitap okudum. Sosyalist ülkelerde işçilerin genel özellikleri arasında kaytarıcılık, işe geç gelmek ve erken gitmek, işe sarhoş gelmek, sürekli iş değiştirmek gibi özelliklerin bulunduğunu öğrendim. İşten çıkarmak ve ücret kısıntısı gibi uygulamalar genellikle uygulanmıyor; önce yasal engeller var, ardından da teknolojik gerilik nedeniyle el emeği yoğun ve bu nedenle de iş bulmak sorun olmuyor.

Kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının özelliklerine –iş disiplini gibi- bakıp, bunların sosyalist bir düzende daha ileri olacağını varsaymak doğru değildir. Belki hatırlarsınız; Lenin işçi sınıfının dakikliği ve iş disipliniyle ilgili olarak Almanya posta sistemi örneğini verir. Aynı özelliğin sosyalist düzende de hayata geçeceğini varsayar ama hiç de böyle olmamıştır. Sadece SSCB'de değil mesela ayrıntılı örneklerle incelenen Bulgaristan'da da benzer durum vardır.

Sosyalist ülkelerde önce proletarya diktatörlüğü kurulmuş, işçi sınıfı görünür bir güç olarak daha sonra oluşmuştur. Buradan hemen çıkan sonuç, başlangıçta kurulanın adının proletarya diktatörlüğü olduğudur çünkü işçi sınıfı nüfusun yüzde 10'u bile değildir.

E.H. Carr, **Bolşevik Devrimi** adlı kitabının ilk cildinde önemli bir belirleme yapar: İktidar Petograd'da ele geçirilmiştir ama belirleyici olan bu iktidarın dünyanın altıda birini kaplayan geniş ülkede yayılmasıdır. Bu yayılma gerçekleşemeseydi, merkezde iktidarı ele geçirmek anlamlı olmazdı, yıkılırdı. Bu yayılmayı sağlayan esas olarak işçiler değildir çünkü Petograd-Moskova ve Bakü dışında ülkenin başka yerinde işçi yoktur.

Sosyalist ülkelerde işçi sınıfının gelişmesi adlı bir inceleme önemli olurdu. Bu isim altında olmasa bile yapılmıştır denilebilir. Sosyalist ülkelerde işçi sınıfı ancak sanayileşme yönünde önemli adımlar atıldıktan sonra belirgin bir güç durumuna gelmiştir.

Sosyalist ülkelerdeki bu durumla **İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu** arasında –süreçler aynı olmamakla birlikte benzerlikler az değildir- bağlantı kurulabilir.

Sosyalist ülkelerdeki işçi sınıfı kapitalist ülkelerdekine göre gevşek ve disiplinsizdir. Neden böyledir?

Sosyalist eğitim eksikliği denilemez çünkü her alanda eğitim bulunuyor.

Thompson kitabında önemli bir belirleme yapıyor (ileriki sayfalarda, oraya kadar gelmedim ama başka bir kitaptaki alıntıdan hareketle yazıyorum): üretim birimlerindeki dakiklik ve disiplin ancak bunun günlük hayatta da kurulmuş olmasıyla mümkündür. Bu disiplinin kurulması sırasında devlet zoru sık olarak uygulanıyor ya da kişinin emek gücünü satması ve bunu belirli koşullar altında çalışmak için satması ekonomik bir alışveriş değildir, devlet zoru –özellikle başlangıçta- açık olarak vardır.

Bu bağlamda Stalinizmi işçi sınıfında dakiklik ve disiplin sağlamak için devlet zorunun kullanılması bağlamında anlamak mümkündür. Bu zor, tıpkı İngiltere'de sanayi kapitalizminin gelişmeye başladığı dönemdeki gibi sadece işçiler üzerinde değil, toplumda uygulanmak zorundadır.

Thompson, Engels'in 1844'te yazdığı **İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu** kitabındaki bazı belirlemelerin doğru olmadığı görüşündedir. Thompson'a göre 1830'da bile tipik sanayi işçisi fabrikada çalışmıyordu, taşeron işçilik ve eve iş verme yaygındı ve sanayi üretimine fabrika dışında boğaz tokluğuna çalışarak katılanlar istisnadan çok kaideyi oluşturuyorlardı. Dolayısıyla sanayi devriminin 1830 gibi ileri yıllarında bile bu devrimin öncüsü sayılan İngiltere'de sanayi üretimi ile fabrika üretimi özdeş değildi hatta fabrika dışındaki işçiler ve üretim ağır basıyordu.

Burada okumuş olduğum –bu kez Almanca- başka bir kitabın bazı bölümlerini yeniden okumanın gereği ortaya çıkıyor: **Vom Lumpenproletariat zur Unterschicht** (Lümpen proletaryadan prekaryaya). Marx lümpen proletaryayı işçi sınıfı kapsamında saymaz. Bir üretim biriminde çalışmayan ama bir şekilde bazen üretime kıyısından köşesinden katılarak geçimini sağlayan insanlarla lümpen proletarya denilen kesim arasındaki çizgi incedir. Ve bu kesim günümüzde özellikle artmış durumdadır. Bu insanları sanayi üretiminden çok hizmet sektörünün değişik bölümlerinde görmek mümkündür.

Ayşe Buğra Thompson'un kitabına yazdığı önsözde günümüzdeki teknolojik gelişmenin yol açtığı işyerlerinin küçülmesi, üretimin dağılması, taşeronluk gibi özelliklerle, 19. yüzyılın

başlarında İngiltere'deki durum arasındaki benzerliğe işaret ederken haklıdır. Kitap 200 yıl öncesini incelemekle birlikte, teknolojik gelişme sonucu (4. sanayi devrimi) genişlemiş anlamıyla işçi sınıfının ve giderek kapitalizmin ortadan kalkmasını savunanların fantezi dünyasında yaşadıklarını anlamak için de önemlidir.

Kafanızda somut sorularla okursanız, bilgi öbekleri arasında bağlantı kurarak sadece geçmiş değil günümüzle ilgili olarak da temelleri sağlam cevaplara ulaşmak daha kolay oluyor.